



SCHMIDT ANIKÓ
Az Országos Levéltár Magánlevéltárak és Gyűjtemények főosztályának
2018. évi gyűjtőköri tevékenysége

The collection activities of the Department for Private Archives and Collections of the National Archives of Hungary in 2018.

The collection was enriched with in total 25,36 linear meters, through purchase on auctions and from private persons, and through donation (of which 6 are patents of arms of the 17th century). A significant progress was achieved in making safety copies in 2018, and those digital images were also cataloged. These documents, held by private persons, are being declared as protected documents at the initiative of the National Archives of Hungary. Through that, their accessibility for research and long-term preservation is ensured. The main profile of the archive's collection activities in 2018 for the sake of the First World War's centenary were the documents of that period.

A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának Magánlevéltárak és Gyűjtemények Főosztályán őrzött állománya 2018-ban is számos értékes irattal, összességében mintegy 25,36 iratfolyóméterrel (ifm) gyarapodott aukciókon és magánszemélyektől való vásárlás és ajándékozás útján.¹ Ugyancsak jelentős előrelépés volt, hogy idén is több, a levéltár kezdeményezésére védetté nyilvánított, egyébként magánkézben lévő iratról biztonsági másolatokat készítettünk és a digitális képfájlokat nyilvántartásba vettünk, ezzel biztosítva kutathatóságukat és hosszú távú megőrzésüket.² Az alábbiakban néhány jelentősebb gyarapodásunkat kiemelve mutatom be az éves gyűjtőköri munka eredményeit.

1 A Magyar Nemzeti Levéltár gyűjtőköri tevékenységéről bővebben is olvashat a levéltár honlapján, ahol a Menüre kattintva a Szolgáltatásokon keresztül érhető el a Gyűjtőkör menüpontja. Ebben az általános tájékoztatón kívül az egyes irattípusokról konkrét példákat is közzétettünk (<http://mnl.gov.hu/tajekoztatok>). Ugyanezen témában népszerűsítő szándékkal írt összefoglaló: Schmidt Anikó: Iratgyűjtés az Országos Levéltárban. Aktakaland, 2018. <https://aktakaland.wordpress.com/2018/09/03/iratgyujtes-az-oroszagos-leveltarban/> (valamennyi internetes cím hozzáférése: 2019. márc. 20.)

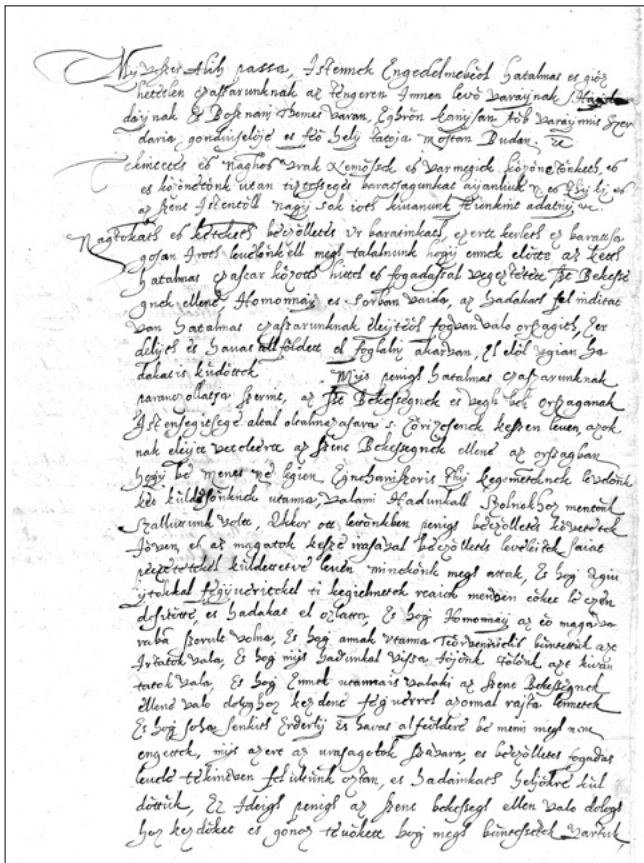
2 Amennyiben a Magyar Nemzeti Levéltár látókörébe került, maradandó történelmi értéket képviselő iratanyag megszerzésére sem ajándékozás, sem vásárlás, sem pedig letét útján nem nyílik lehetőség, úgy a levéltár kezdeményezheti az iratok védetté nyilvánítását a Miniszterelnökség Örökségvédelmi Hatósági Főosztályán, A köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről szóló 1995. évi LXVI. törvény 33. § (1), (3), (4) és (5) bekezdése, valamint A kulturális javak védetté nyilvánításának részletes szabályairól szóló 57/2013. (VIII. 7.) EMMI rendelet 2 § (1) bekezdése alapján. Az eljárás során a hatóság védett levéltári anyaggá nyilváníthatja a nem levéltárban, muzeális intézményben és könyvtárban őrzött, 50 évnél régebben keletkezett maradandó értékű magániratokat, és határozatban kötelezheti a tulajdonost arra, hogy a nevezett iratanyagot biztonsági másolat elkészítése céljából – meghatározott időtartamra – a Magyar Nemzeti Levéltárnak átadja. A levéltári anyag oda- és visszazállításáról – a tulajdonossal történt megállapodás szerint – a Magyar Nemzeti Levéltár gondoskodik.

Vásárlások

Az árveréseken történt vásárlásaink közül – már csak koránál fogva is – kiemelkedik a pozsonyi káptalan privilegialis formában kiállított oklevele az alistáli nemesek és a margitszigeti apácák közötti, Tönye birtokot érintő birtokvita kérdéséről, mely 1464. június 12-én keletkezett, és a Mohács előtti gyűjteményünket gyarapította a DL 108462. jelzeten. Ugyancsak jelentős az I. Ferenc által megerősített, a Temes vármegyei Újarad, Szépfalu és Zádorlak kőműves, ács, asztalos, lakatos, üveges, bádogos, fazekas, puskaműves, íjkészítő, nyerges és borbély mesterségekre vonatkozó, 1820-ban kelt céhszabályzat, mely a trianoni békeszerződést követően Romániához csatolt térség iparosainak 19. század eleji működésére szolgál forrásul. A latinul írt díszes uralkodói bevezetőt követi maga a német nyelvű oklevél, majd a végén a záradék. Az iratot bársonyba kötötték, függőpecsétje I. Ferenc magyar királyi pecsétje réztokban. A céhszabályzat az alábbi jelzeten került elhelyezésre: R 276 - 463.

Térkép- és tervtárunk is gyarapodott, például a Magyar Folyam- és Tengerhajózási Részvénytársaság a bécsi (freudenau) kikötő 1942. évi telelési helyszínrajzával, mely az S 73 - 222. jelzeten, vagy a Kerepesi úti üggető tribünjének ifjabb Paulheim Ferenc által körülbelül 1931–1933-ban készített látványtervével, amely pedig a T 87 - 11/5. jelzeten került elhelyezésre.

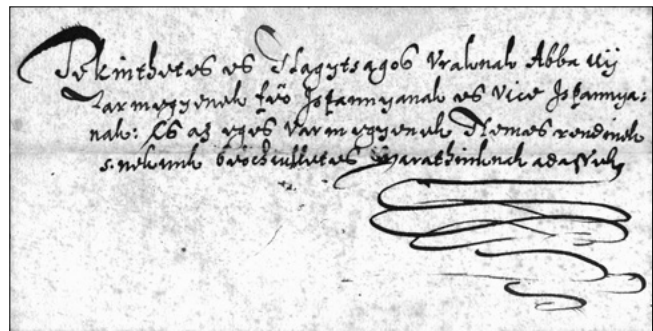
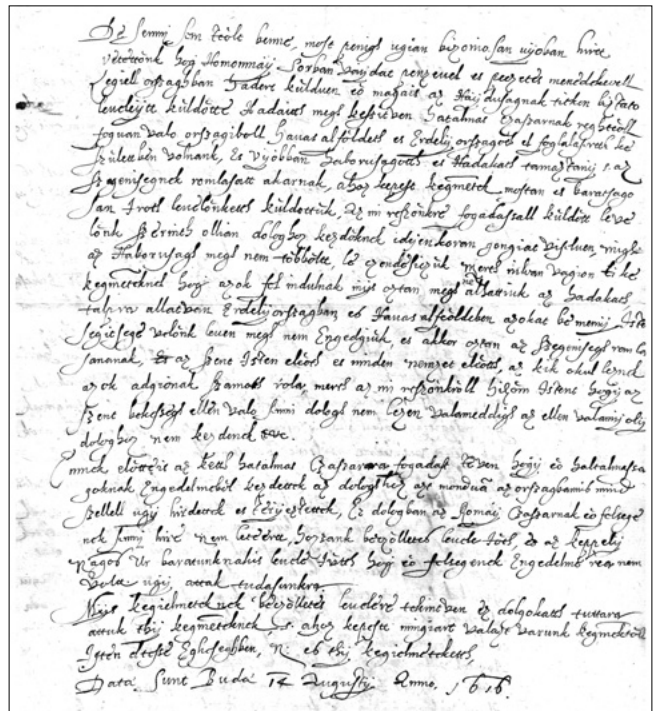
A hódoltság-kori harcokba enged betekintést Kádizáde Ali budai pasa magyar nyelvű levele a vármegyékhez, melyben a címzettek nyugalomra inti Lippa és Jenő törököknek való átadása ügyében, amelyről egyébként az erdélyi országgyűlés rendelkezett. Az 1616. augusztus 14-én kelt levél – melynek egyébként nem lett sok fogantaja, hiszen Bethlen Gábor erdélyi fejedelemnek trónja megőrzése érdekében



1-3. kép – Kádizáde Ali budai pasa levele a vármegyékhez, 1616. augusztus 14. (MNL OL R 315 - 1. - 125.)

végül fegyverrel kellett bevennie Lipppa várát ahhoz, hogy átadhassa azt a temesvári pasának – immár az R 315 - 1. - 125. jelzetten érhető el.

Ugyancsak török vonatkozású a Klapka György volt honvédtábornok balsikerű törökországi működésével, köztük a kudarcba fulladt Anatóliai Vasúttársaság alapításával kapcsolatos gyűjtemény. Az 1879–1880 között, Henri Fornier szenátorhoz, Franciaország konstantinápolyi nagykövetéhez intézett francia nyelvű levelek szerint a volt honvédtábornok közvetítő, alkuszi szerepet igyekezett betölteni az anatóliai vasúttársaság alapításában. Az ígéretesen induló terv azonban kudarcba fulladt, és Klapkának csupán a sztambuli francia nagykövet jóindulatú közbenjárására sikerült tisztességét megőrizve kiszállni az ügyből. A gyűjtemény másik – egyelőre részleteiben feltáratlan – része arra mutat, hogy Klapka többször került hasonló helyzetbe. A több mint 180 beírt oldalnyi, számos levelet tartalmazó anyag egy szintén kínos, gazdasági-pénzügyi természetű affér aprólékos leírását tartalmazza. Minden darabon a „Le Journal Stamboul” című folyóirat fejléce látható, amely arra utal, hogy szerzőjük írni akart az ügyről. Az Anatóliai Vasúttársaság végül 1888-ban jött létre a Georg von Siemens által irányított Deutsche Bank tőkéből II. Abdul Hamid szultán (1876–1909) támogatásával. A vállalat egy korábban épült angol vonalat újított fel és egészített ki Dél-Anatólia irányába. Működésének köszönhetően a vasúti közlekedés 1892-ben épült ki Ankaráig és 1896-ban



Konyáig.³ A koncesszióba belefoglalták, hogy egy későbbi időpontig el kell jutni Bagdadig. Az értékes (0,03 ifm terjedelmű) gyűjteményt az R 86 - 5. tétel alatt vettük állományba. 2018-ban hat darab 17. századi címereslevelet sikerült elhelyezni, közülük négyet aukción (1. II. Ferdinánd német-római császár és magyar király latin nyelvű címereslevele Mihálytelki Szép Györgynek és családjának, 1631. május 30., jelzete: MNL OL R 64 - 1. - 1095.; 2. III. Ferdinánd magyar király magyar nemesség- és címeradományozó oklevele Lonczkrőner János és felesége, Katalin részére, 1654. december 12., jelzete: R 64 - 1. -1099.; 3. II. Mátyás magyar király Bécsben, 1609. szeptember 8-án kelt, vasvári Nagy János részére adott nemességmegújító és címeradományozó oklevelének Komárom vármegye által kiállított formahű másolata; 4. Pozsony vármegye nemességigazolása Nagy János, István, Mihály és Sándor testvérek részére, 1773–1775., jelzetük: R 64 - 2. - 760. a-b.) szereztünk; kettőt pedig magánszemélytől vásároltunk (5. II. Ferdinánd nemesség- és címeradományozó

3 Az anatóliai vasúttársaságra ld. Horváth Balázs Zsigmond: A Berlin-Bagdad vasútvonal hatása a hadászati erőegyensúlyra, illetve az első világháború kirobbanására. *Katonai Logisztika*, 24 (2016) 2. sz. 147-162.

oklevele Barbély Márton és családja részére, 1633. június 13., jelzete: R 64 - 1. - 1096. és 6. III. Ferdinánd magyar király magyar nemesség- és címeradományozó oklevele Clementis Dániel és fiai részére, 1651. május 13., jelzete: R 64 - 1. - 1098.).

Jelentős vételünk volt még a Várady-Kopp család krónikája, mely a család által összeállított, két hatalmas méretű albumból áll, melyben régi fényképek, német nyelvű család-történet és családfák is megtalálhatók. A 20. század elején keletkezett, 0,11 ifm terjedelmű albumok a P 2257 - 749. - 1. jelzeten kaptak helyet.

A második világháború keleti frontjának mindennapjainval ismert meg minket az a két levél, melyet Boldizsár Iván írt feleségének, Josette Dubruelnek 1943. január 15-16-án és február 18-án. Ezekben a ruházkodásra, étellezésre, valamint a környező lakosság jellemzésére egyaránt kitér. Mivel Boldizsár Iván hagyatéka már a Magyar Nemzeti Levéltár őrizetében volt (P 2083), így a megvásárolt leveleket ugyanezen fond 28. tételében helyeztük el.

A „történelem alulnézetből” szempont érvényesült az azonosítatlan személy által vezetett, 1889. július. 1 és 1890. május 14. között kelt háztartási napló, és Vitéz Gázsó László levontekiképzésről szóló tábori naplója (kelt 1944. augusztus 7-26.) megvételekor: melyeket az R 385 törzsszámú fond 94. és 95. számú jelzetein helyeztünk el.

Az 1950-es évek tanulmányozásához két forrással is sikerült gyarapítanunk a levéltár gyűjteményét: Szobek András (1894–1986) kommunista politikus részére írt leveleket és kérelmeket (1950–1960) a P 2256 - 187. sorozatában (1. alsorozat), Kéthly Anna (1889–1976) angol nyelvű, 1959-ben kelt levelét a Socialist Union of Central-Eastern Europe (SUCEE) egy politikusának pedig a R 309 - II. - 336.-os jelzeten helyeztük el. Kéthly Anna Brüsszelből írt levelében a SUCEE 1959-ben Hamburgban tartott nemzetközi konferenciáján hozott határozatokra utalva úgy vélte, a SUCEE a szociáldemokratákat marginális helyzetbe hozza, elhallgatásával pedig az otthon maradt párttársak a diktatúra áldozataivá válnak.

Ajándékozások

Három olyan ajándékozásunk is volt, amely már az Országos Levéltár őrzésében lévő iratanyagot egészített ki. A P 608-as fondban lévő sóvári Soós család iratanyagához magánszemélytől kiegészítésként kaptuk a két oldalas, vélhetően 19. századi összefoglalót a Soós család, illetve további két oldalas összefoglalót Sóvár történetéről, és a Soós család 20. századi címerrajzát. Az iratok vélhetően sóvári Soós Elemér genealógus hagyatékából kerültek ki, és a 21. tételben kerültek elhelyezésre.

A léczfalvi Keresztes család (P 1930) hagyatékát egészíti ki a nekünk ajándékozott Róder Irénre, a köödi Lázár családra és léczfalvi Keresztes György Pálra vonatkozó, 0,22 ifm terjedelmű iratanyag, mely fényképeket, igazolványokat, okleveleket, okiratokat, keresztleveleket, gyászjelentéseket, nemesi bizonyosságleveleket, ingatlanokra vonatkozó iratokat és kitelepítési dokumentumokat is tartalmaz. A gyűjtemény a nevezett fond IX-XII. sorozataiba került.



4. kép – III. Ferdinánd magyar király magyar nemesség- és címeradományozó oklevele a harmincéves háború idején a svédek ellen vitézül harcoló Lonczkröner Jánosnak részére, 1654. december 12., (MNL OL R 64 - 1. - 1099.)

de 18. février. Je t'aurais cette lettre, qui a resté dans ma poche. Il n'y avait plus de post ces jours.

le 15 janvier 1943.

Mon amour, Chérie, édes kicsi Josettekém, je t'ai écrit déjà une fois aujourd'hui, tu sais. Tu as déjà cette lettre certainement, car mon ami Stögl l'a portée, mais je ne sais pas, quand auras-tu cette lettre-ci? Aujourd'hui notre avant-dernier camion est devenu mauvais et comme ça il faut que nous fassions beaucoup d'économie avec le dernier. C'est à dire qu'en nous, nous ne pouvons pas servir pour porter et rapporter la poste.

Donc je te prévient, Chérie, ne te désespère pas, si tu ne reçois maintenant aussi souvent des lettres qu'avant. J'écris toujours tous les jours, mais c'est possible que tu les reçoiras moins souvent. Je répète que ce n'est rien qu'une petite prévention* parce que je sais que tu t'inquiètes trop, mon amour. C'est aussi bien possible, que tu auras mes lettres comme avant.

Il est très tard déjà, Josettekém et ma lumpe n'éclairer qu'à peine. Surtout, je t'aime, je t'aime, je t'aime. A demain, Josette. Je dors... je dors sur ta poitrine. Sur ta poitrine droite et j'embrasse la gauche.

* et un petit mensonge... Je savais déjà que nous serons obligés de faire cette fois notre...

5. kép – Boldizsár Iván levele feleségének a keleti frontról, 1943. január 15. (MNL OL P 2083 - 28.)

A nagyzerindi Csete család anyagának (P 2257 - 716. - 1.) kiegészítéséül szolgált Csethe József (1881–1965) irategyűttese, mely az Országos Levéltár-Nagy Háború Blog-Europeana által a Kulturális Örökségvédelmi Napok rendezvénysorozat keretein belül szervezett „Háborúk, forradalmak, traumák: Az első világháború története (1914–1918)” gyűjtőkori nap felhívására, utólag érkezett. A hagyatékozó az első világháborúban

a 4/VI. népfelkelő zászlóaljnlál előbb századosként, majd szakaszvezető őrnagyként harcolt. A gyűjtemény, melyben megtalálható Csethe József önéletrajza, első világháborús fényképekkel és iratokkal ellátott albuma, egyéb, életére és szüleiére vonatkozó iratai, valamint az isonzói csatáról írott, nyomtatásban is megjelent visszaemlékezése, páratlan forrást kínál az első világháború olasz frontjának tanulmányozására. Az irategyüttes legértékesebb része kétségkívül a képes album, melyben a beragasztott korabeli fényképeket részletes jegyzetekkel is ellátta, így az utókorra egyfajta fényképes naplót hagyott hátra. Az iratok a P 2257 - 716 - 3. alsorozatában kaptak helyet.

Az első világháborús dokumentumok az esemény 100. évfordulója miatt 2018-ban a levéltár gyűjtésének fő profilját adták: e témában további öt iratajándékozás került begyarapításra a gyűjtőkori nap során érkezett iratok közül: Kanczler Károly főhadnagy első világháborús szibériai hadifogságban, 1917–1918 között írt naplója (R 385 - 93.), Szabó Zsigmond első világháborús honvéd iratai, levelezése és fotógyűjteménye (P 2256 - 181. - 1.), Fetés János olasz hadifogságba esett mártonfalvai születésű kovácsmester első világháborús hagyatéka (P 2256 - 188. - 1.), a Plangár család iratai (P 2257 - 750. - 1.), melyben a háború következtében árvaságra jutott leszármazottak sorsát követhetjük nyomon, és a háború után nem sokkal elhunyt Krumpholtz Dezső hagyatéka (P 2256 - 189. - 1.), aki a 31. honvéd gyalogezred katonája volt. A gyűjtőkori napon további 21 darab, az első világháborúhoz kapcsolódó irategyüttest hoztak digitalizálásra, ezek elhelyezése még folyamatban van.⁴

A Böröcz család anyagában Böröcz Imréné sz. Márffy Gabriella és férje, Böröcz Imre hagyatékaival ismerkedhetünk meg, melyekben genealógiai feljegyzések is találhatóak a Böröcz, Márffy, Széchenyi és rokon családokra vonatkozóan. A P 2360 fondban elhelyezett, 0,75 ifm terjedelmű anyagban, a családi és személyi hagyatékoknál megszokott hivatalos iratok, levelezés és fényképek mellett Böröcz Imre mérnök, tudományos főmunkatárs szakmai munkásságára vonatkozó dokumentumok is vannak, így például a relativitás-elméletre, a Fermat-elmélet bizonyítási kísérletére vonatkozó iratok, szabadalmazott találmányok, mechanikai és csillagászati tanulmányi jegyzetei. A hagyatéka reflektál továbbá az 1956-os eseményekre is, Böröcz Imre 1956-os műegyetemi szerepvállalásával kapcsolatos dokumentumok, interjúk, elismerések is találhatóak benne.

Gera Mihály fotótörténész, újságíró naplóorozata, levelekkel, névjegyekkel, fényképekkel és meghívókkal ugyancsak ajándékként került az Országos Levéltárba. Az 1961–2014 évkörű, 0,7 ifm terjedelmű iratanyagot, mely egyedülálló módon rögzíti a neves fotótörténész szakmai és magánéletének történéseit, a P 2361 fondban vettük nyilvántartásba.

Ugyancsak ajándékként érkezett levéltárunkba a Magyar Egyetemisták és Főiskolai Egyesületek Szövetségének (MEFESZ) 0,32 ifm terjedelmű iratanyaga, mely hét fényképalbumból, a MEFESZ közgyűléseinek munka- és

jegyzőkönyveiből, tanulmányokból, nyilatkozatokból, alapszabályzatokból, levelezésből és sajtóanyagból áll. A MEFESZ fontos szerepet játszott az 1956-os forradalom követelésének (16 pont) kidolgozásában, így annak leverése során a szervezetet is komoly megtorlás érte. A most bekerült iratanyag (P 2358) a szövetség 1956 utáni emigrációs időszakának (1957–2000) tevékenységébe enged betekintést. A már őrzésünkben lévő Magyar Fotóművészek Szövetségének iratanyagához (P 2142) 4,64 ifm terjedelmű kiegészítés érkezett, amelyeket részben a már meglévő tételekben, részben újabbakban (20–30. tétel) helyeztünk el. Utóbbiakban a könyvtárral, különféle bizottságokkal (számvizsgáló, felvételi, művészeti, etikai) és kiállításokkal, versenyekkel, díjakkal kapcsolatos iratok találhatóak az 1969–2011 évekre vonatkozóan.

A Mikes Kelemen Programnak⁵ köszönhetően került állományunkba Muskóczy Józsefné Borbála hagyatéka, mely a Muskóczy Józsefnének címzett levelek mellett a Clevelandi Női Segélyegylet és más egyletek dokumentumait (így például jegyzőkönyveket, emlékkönyveket) is tartalmazza. A 0,18 ifm terjedelmű anyag a P 2357 törzsszámon került elhelyezésre. 2018-ban vettük nyilvántartásba a Torontói Magyar Ház iratanyagát is, mely páratlan forrásul szolgál a tengerentúli magyarság 20. századi történetére, mindennapjaira. A Torontói Magyar Házban személyi és családi hagyatékokat, testületi és alapítványi iratanyagokat egyaránt gyűjtöttek. A 13,9 ifm terjedelmű anyag a P 2343 fond alatt található meg.

Védett iratok digitális másolatai

2018-ban is folytattuk a védetté nyilvánított levéltári anyag biztonsági másolatainak készítését.⁶ Az állományba vett biztonsági másolatok közül kiemelkedik az I. Lipót kancelláriája által kiadott oklevél Dolinay Gábor és Simonyi István között megkötött egyezség ügyében (1696. július 19.), mely az alábbi jelzeten került elhelyezésre: X 10815 - 8. Az irat tanúsága szerint 1679-ben Simonyi István megölte Dolinay Erzsébet apjának, Dolinay Gábornak egy emberét. A tett elkövetése után a felek úgy egyeztek meg, hogy Simonyi kártalanítás fejében örökjogon átengedte Dolinaynak és utódainak a Bars vármegyei Kamenicában (Kemenec, ma Szlovákia) található, már régebb óta id. Dolinay Miklósnál, Dolinay Gábor atyjánál zálogban lévő, kőből épült nemesi udvarházát tartozékaival együtt. Simonyi két fia, András és Ádám azonban elutasították az egyezséget, és az udvarház visszaadását kérték. Dolinay Erzsébet erre panaszt emelt, amelynek a királyi jelenléti bíróság helyt adott, az udvarházra szóló birtokjogát az ítélettel megerősítette, a Simonyi fivéreket pedig patvarkodás miatt az ország törvényeire való hivatkozással 200 forint pénzbírságra ítélte.

5 A Mikes Kelemen Programról ld. *Arany Krisztina*: Levéltári iratajándékozások a Mikes Kelemen Program keretében – a levéltári koordináció első két évének tapasztalatai. *Turul*, 90 (2017) 2. sz. 104–108.

6 Tevékenységünket „A köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről szóló 1995. évi LXVI. törvény 33. § (1), (3), (4) és (5) bekezdése, valamint „A kulturális javak védetté nyilvánításának részletes szabályairól szóló 57/2013. (VIII. 7.) EMMI rendelet 2 § (1) alapján végezzük.

4 A levéltári gyűjtőkori nap tanulságairól, az ott gyűjtött iratokról bővebben: *Schmidt Anikó–Szabó Dorottya*: Gyűjteményes napok (Collection Days) az MNL Országos Levéltárban. *Levéltári Szemle*, 68 (2018) 3. sz. 41–48.



6. kép – Csethe József első világháborús naplója, 20. század (MNL OL P 2257 - 716. - 3.)

Ugyancsak jelentős Kossuth Lajos levele Hory Bélához, mely 1880. december 14-én íródott. Ebben Kossuth a címzett korábbi kérését, hogy fiának keresztapja legyen, határozottan elutasítja azzal az indokkal, hogy sokszor vállalta már el a keresztapjai tisztet, de mivel ez túl sok kellemetlenséggel járt, egy idő óta nem vállal efféle feladatot. „Éveken keresztül teljes készséggel teljesítettem mind azok kivánságát kik keresztapaságra szólítottak fel. A következés az lett hogy anynyi leirhatatlan baj, boszúság, kellemetlenség, zaklatás hárult reám... hogy soha többé senki kérésére semmi körülmények közt keresztapaságot el nem fogadok...” Az irat digitális másolata a X 10815 - 3. jelzeten kérhető ki.

A felsorolt példákban kitűnik, hogy minden évben számos érdekes és értékes irat kerül a levéltár látóterébe akár árverésen, akár közvetlenül a magánszemélyeken keresztül. Ezek kutathatósága és hosszú távú megőrzése csupán a közgyűjteményekben biztosított, ám csekély összegű iratvásárlási keretünk sajnos nem minden esetben teszi lehetővé számunkra, hogy a vételre kínált fontos történelmi forrásokat megvásároljuk, vagy akár potenciális vevőként léphessünk fel értük az aukciós piacon. Ezért is szeretném megköszönni mindazon magánszemélyeknek, akik az anyagi ellenszolgáltatásról lemondva, nagylelkű adományként ajánlották fel az intézménynek tulajdonukban lévő, történelmünk megértése szempontjából jelentős irataikat.

